

**“ชุมชนเมืองแกนพัฒนา” ภาพตัวแทนของการปะทะประสานระหว่างภูมิทัศน์
การเกษตรและภูมิทัศน์การท่องเที่ยวในบริบทของสังคมชนบทสมัยใหม่**
**“MUEANG KAEN PATTANA” REPRESENTATION OF THE ARTICULATION OF
AGRICULTURAL LANDSCAPE AND TOURISTScape IN THE MODERN RURAL
SOCIETY**

บงกชกร ชอบธรรม* ชุศักดิ์ วิทยาภักดิ์
Bongkotchakorn Chobtam*, Chusak Wittayapak

ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Department of Geography, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.

*Corresponding author, e-mail: b.bongkotchakorn@gmail.com

Received: 5 February 2020; Revised: 16 June 2020; Accepted: 25 June 2020

บทคัดย่อ

“ชนบทในฝัน” มักเป็นมุมมองของคนในเมืองที่โหยหาชนบทในอุดมคติที่มีความล้าหลังไร้การศึกษา ความยากจน และความเป็นเกษตรกร โดยไม่ได้นึกถึงพลวัตที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน งานวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาสังคม ชนบทที่เปลี่ยนผ่านสู่สังคมสมัยใหม่ รวมถึงการวิเคราะห์การปะทะประสานระหว่างภูมิทัศน์การเกษตรและภูมิทัศน์ การท่องเที่ยวในบริบทกระบวนการกลายเป็นสินค้า การศึกษานี้ได้รวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพผ่านการ สัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากบุคคลสำคัญในชุมชน ผู้นำชุมชน นักธุรกิจที่เข้ามาลงทุนในชุมชน รวมทั้งหมด 9 คน และวิธีการศึกษาเชิงปริมาณ คือ เกษตรกรในชุมชน จำนวน 160 คน ผลการศึกษาพบว่า ถึงแม้ว่าเกษตรกร ในชุมชนจะมีแนวโน้มไปสู่อาชีพนอกภาคเกษตร เช่น อาชีพค้าขาย บริการ และรับจ้างทั่วไป เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกันยังเกิดกระบวนการหวนสู่ภาคเกษตรควบคู่ไปพร้อมกันโดยไม่ใช้การผลิตดั้งเดิม หากแต่เป็น ระบบเชิงพาณิชย์ เช่น ระบบเกษตรพันธสัญญา การเติบโตของกลุ่มวิสาหกิจในตลาดท้องถิ่นที่ขยายตัว ฯลฯ จากความพร้อมทางด้านทุนทางกายภาพของชุมชนจึงทำให้เกิดการผลิตสร้างพื้นที่ขึ้นใหม่เรียกว่า “ภูมิทัศน์ การท่องเที่ยว” ส่งผลให้กลุ่มนายทุนได้เปรียบมากกว่าเกษตรกรและชาวบ้านในชุมชน ดังนั้นภูมิทัศน์การเกษตร และภูมิทัศน์การท่องเที่ยวจึงคล้ายกับเป็นความสัมพันธ์ที่แยกออกจากกันไม่ได้เปรียบเสมือนเป็นการปะทะ ประสานกันเอาไว้

คำสำคัญ: ภูมิทัศน์การเกษตร ภูมิทัศน์การท่องเที่ยว การผลิตสร้างพื้นที่ การปะทะประสาน
ชุมชนเมืองแกนพัฒนา

Abstract

“Dream countryside” is often seen as the viewpoint of people who lives in the urbanized city that yearn for the ideal countryside which characterized with lagging in development, being uneducated, poor and thought that the most career path in the rural area is Agriculture even though nowadays there has more and sophisticated social and physical dynamics in the rural area or the countryside. Hence, the aim of this research is to study the rural society which has undergone changes in modern society, including the analysis of the articulation between agricultural landscape and touristscape in the aspect of the commoditization. By using qualitative methods, including in-depth interviews with the key informants in the community which community leaders, businessmen for nine persons, also with quantitative methods for a survey of 160 sampling farmers in the community. The findings highlight that although the farmers in the community tend to pursue de-agrarianization careers such as for trades, services and general employment, however, there is also a process of re-agrarianization at the same time, which is not the traditional agricultural production but a commercial agriculture such as the contract farming system, the growths of the entrepreneurial groups in expanding local market. In conclusion, according to the resourceful and the suitable physical area, making the new production of space called “Touristscape”, resulting in the capitalist group having an advantage over the farmers and villagers in the community. Therefore, it's inseparable between the agricultural landscape and touristscape because of these articulated systems with the changing social and physical dynamics in rural area.

Keywords: Agricultural Landscape, Touristscape, Production of Space, The Articulation, Mueang Kaen Pattana Community

บทนำ

“... นายกษ ษยจังหวัดศรีสะเกษต้นแบบทำเกษตรแปลงใหญ่ วอนนำศาสตร์พระราชาและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้จริงจังเพราะประเทศไทยมีโอกาสที่จะสร้างรายได้จากการเกษตร ซึ่งปัจจุบันมีคนรุ่นใหม่ที่ยื่นจบการศึกษาระดับสูงแล้วกลับมาทำงานภาคเกษตรเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงต้องความร่วมมือกับทุกภาคส่วนให้หันมาทำเกษตรแบบใหม่นี้ ...” [1] จากคำพูดของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มคนรุ่นใหม่ que เริ่มเข้าสู่กระบวนการทวนสู่ภาคการเกษตร (re-Agrarianization) ที่อาจไม่ใช่การทำเกษตรในรูปแบบดั้งเดิม แต่เป็นการทำภาคเกษตรในรูปแบบใหม่ อาทิ เกษตรอินทรีย์ ผักปลอดสารพิษ ฯลฯ เพื่อเพิ่มช่องทางในการสร้างรายได้จากต้นทุนทางพื้นที่ โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์การเกษตรให้กลายเป็นภูมิทัศน์ท่องเที่ยวดังเช่นการเปลี่ยนแปลงไปสู่กลางวงล้อมของไร่นาชนบทที่ตอบสนองความฉวิลหาของผู้คนในสังคมเมือง

ชุมชนเมืองแกนพัฒนาตั้งอยู่ในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นตัวอย่างหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การเกษตรและภูมิทัศน์ท่องเที่ยวที่ปรากฏได้ชัดเจน เนื่องจากชุมชนมีความได้เปรียบทางด้านทรัพยากรธรรมชาติทั้งแหล่งน้ำและดินที่อุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้มีภูมิทัศน์การเกษตรที่โดดเด่นจึงทำให้เกิดการส่งเสริมจากหน่วยงานท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญกับทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงนำไปสู่การเกิดเป็น “ภูมิทัศน์การท่องเที่ยว” แต่กระนั้นในการผลิตสร้างพื้นที่ภูมิทัศน์การท่องเที่ยวครั้งนี้จึงอาจทำให้ชุมชนแบกรับภาวะความเสียหายในมิติความไม่เท่าเทียมทางด้านต้นทุนทางพื้นที่ และต้นทุนทางการเงิน

ดังนั้น ในปัจจุบันชุมชนเมืองแกนพัฒนาจึงเสมือนเป็นการชอนทับระหว่างภูมิภาคการเกษตรและภูมิภาคการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในมิติที่ซับซ้อนทั้งในด้านพื้นที่ เวลา และทางสังคมการเมืองท้องถิ่นที่ต้องผูกพันกับผู้อาศัย อย่างไรก็ตามแม้จะมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสังคมชนบทไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิตการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตและการปรับตัวภายใต้ระบบทุนนิยม เป็นต้น [2-4] แต่กระนั้นผู้วิจัยก็ยังมุ่งสนใจที่จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์และพลวัตวิถีชีวิตในสังคมชนบทสมัยใหม่อย่างถี่ถ้วนอีกครั้ง โดยเฉพาะประเด็นการปะทะประสาน (Articulation) ซึ่งยังไม่พบว่ามีการวิจัยใดที่มุ่งเน้นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการปะทะประสานระหว่างภูมิภาคการเกษตรและภูมิภาคการท่องเที่ยวในสังคมชนบท

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์และพลวัตของวิถีชีวิตในสังคมชนบทสมัยใหม่ภายใต้กระบวนการกลายเป็นสินค้าชุมชนเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
2. วิเคราะห์การปะทะประสานระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในมิติภูมิภาคการเกษตรและภูมิภาคการท่องเที่ยวภายใต้กระบวนการกลายเป็นสินค้าชุมชนเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน คือ การใช้วิธีการสัมภาษณ์ในรูปแบบการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อเปิดกว้างสำหรับการได้มาซึ่งข้อมูลและมุมมองความคิดที่หลากหลาย และการทำสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทในด้านรูปแบบการเกษตรและท่องเที่ยว ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิที่ได้ทำการสำรวจพื้นที่ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร จำนวน 160 คน เพื่อทำแบบสอบถามเชิงปริมาณ ได้แก่ 1) เกษตรกรที่ทำภาคเกษตรกรรมและแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร 2) เกษตรกรที่เปลี่ยนพื้นที่ระบบผลิตเป็นระบบบริการท่องเที่ยว ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดชุมชนละ 10 ตัวอย่าง รวมทั้งหมด 16 ชุมชน ซึ่งจะสุ่มเกษตรกรกลุ่มที่ 1 จำนวน 5 คน และเกษตรกรกลุ่มที่ 2 จำนวน 5 คน ดังนั้นวิธีการสุ่มตัวอย่างตามวัตถุประสงค์ รวมทั้งหมด 160 คน โดยจะนำข้อมูลเหล่านี้ไปทำการวิเคราะห์เชิงสถิติแบบง่ายเป็นคำร้อยละ เพื่อช่วยในการอธิบายเพิ่มเติมและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาในบริบทของการเปลี่ยนแปลงของสังคมเกษตรกรรมในสมัยใหม่ ให้มีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้สูงอายุในชุมชน 1 คน พระภิกษุ 1 รูป นักวิชาการด้านการเกษตรในชุมชน 1 คน และผู้มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น 1 คน เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในบริบทของสังคมสมัยใหม่ โดยมีการบรรยายเชิงพรรณนาซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของแต่ละปัจจัย

2. การปะทะประสานระหว่างภูมิภาคการเกษตรและภูมิภาคการท่องเที่ยวในเชิงกระบวนการกลายเป็นสินค้า เป็นการอธิบายถึงการริเริ่มผลิตสร้างภูมิภาคการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการปะทะประสานระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ คือ บุคคลภายนอกที่เข้ามาลงทุนทำธุรกิจในชุมชน ประกอบด้วยตัวแทนเจ้าของรีสอร์ท ตัวแทนเจ้าของโฮมสเตย์และตัวแทนเจ้าของร้านอาหาร อีกทั้งยังมีชาวบ้านและเกษตรกรในชุมชน โดยผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มประชากรตัวอย่างแบบเจาะจง ซึ่งได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบการของการปะทะประสานในแต่ละช่วงเวลาได้ดียิ่งขึ้น

ในการวิจัยครั้งนี้ได้แบ่งปีการศึกษาช่วงเวลาออกเป็น 2 ช่วงเวลา โดยใช้บริบทของกระบวนการกลายเป็นสินค้าเพื่อท่องเที่ยว คือ ช่วงที่ 1 ปี พ.ศ. 2551-2553 และช่วงที่ 2 คือ ปีหลังปี พ.ศ. 2553-2561 การศึกษาการเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทในครั้งนี้ได้ใช้บริบททั้ง 5 บริบท ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง

ด้านสังคมวัฒนธรรมและด้านเทคโนโลยี อย่างไรก็ตามหากพิจารณาแต่เพียงบริบททั้ง 5 บริบท อาจทำให้ข้อมูลมีความบกพร่องและมีความน่าเชื่อถือน้อย การวิจัยในครั้งนี้จึงไม่อาจขาดผู้กระทำการทางสังคมที่เข้าไปมีบทบาทและเป็นตัวแสดงในพื้นที่ได้ อีกทั้งยังก่อให้เกิดกระบวนการผลิตสร้างพื้นที่ขึ้นใหม่ที่เรียกว่า “ภูมิทัศน์การท่องเที่ยว” ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมชนบททั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้นชุมชนเมืองแกนพัฒนาจึงเหมือนเป็นการทับซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ระหว่างภูมิทัศน์การเกษตรและภูมิทัศน์การท่องเที่ยวโดยทำหน้าที่การปะทะประสานกันเอาไว้

ผลการวิจัย

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์และพลวัตของวิถีชีวิตในสังคมชนบทสมัยใหม่

ถึงแม้ว่าชุมชนเมืองแกนพัฒนาจะยกฐานะเป็น “เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา” แต่ก็ไม่สามารถบ่งบอกได้ว่าวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนจะออกจากภาคเกษตรกรรม ซึ่งปัจจุบันพบว่าได้มีชาวบ้านร้อยละ 70 มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพไปสู่นอกภาคเกษตร เช่น อาชีพค้าขาย บริการ ราชการ รับจ้างทั่วไป ธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งปัญหาหลัก คือ การไม่มีที่ดินทำกิน ร้อยละ 57.25 ราคาซื้อผลผลิตที่ไม่แน่นอน รวมถึงคนรุ่นใหม่มีความรู้และเข้าถึงเทคโนโลยีได้มากขึ้นมากกว่าเดิม จนทำให้ชุมชนเมืองแกนพัฒนาเกิดความหลากหลายทางอาชีพ ดังนั้นอัตลักษณ์ของชาวชนบทที่ถูกตั้งข้อสังเกตว่า ยากจน ล้าหลัง และไร้การศึกษา จึงได้กลายเป็นคู่ตรงข้ามในยุคปัจจุบันอย่างสิ้นเชิง กระบวนการออกนอกภาคการเกษตรจึงเสมือนเป็นการเปิดมิติการเชื่อมโยงของเศรษฐกิจครัวเรือนเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมและเมือง นอกเหนือจากเหตุผลในการโยกย้ายการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร แต่อันที่จริงการเป็นสมัยใหม่นั้นก็ไม่ได้ทำให้ความเป็นเกษตรกรรมนั้นถูกลดทอนลงไป สอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 60.63 มีการประกอบอาชีพเสริมที่ยังคงต้องเกี่ยวข้องกับภาคเกษตรกรรม ซึ่งการประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมในครั้งนี้ไม่ใช่การผลิตเพื่อยังชีพแต่อย่างใด หากแต่เป็นการผลิตเพื่อการค้า (re-Agrarianization)

ตารางที่ 1 อาชีพเสริมของคนในชุมชนเมืองแกนพัฒนา

อาชีพเสริมของคนในชุมชนเมืองแกนพัฒนา	จำนวน	ร้อยละ
กลุ่มในภาคการเกษตร	97	60.63
ทำเกษตรกรรม		
กลุ่มนอกภาคเกษตร	63	39.37
ค้าขาย	31	19.38
รับจ้างทั่วไป	19	11.88
บริการ	5	3.13
ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม	-	-
ราชการ	-	-
รัฐวิสาหกิจ	-	-
แปรรูปผลิตภัณฑ์	5	3.13
ธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	-	1.88
อื่น ๆ ได้แก่ ตัดเย็บเสื้อผ้า ลูกจ้างรัฐ	3	-
รวม	160	100

เช่นเดียวกับการศึกษาของอรรถจักร สัตยานุรักษ์ [4] ที่ชื่อว่า ลิมดาอำปาก “จากชวานาสู่ผู้ประกอบการ” ซึ่งว่าความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ได้เปลี่ยนชาวบ้านส่วนใหญ่ที่เคยเป็นชาวไร่ชาวนา มาสู่การเป็นผู้ประกอบการในหลายระดับ เช่น ผู้ประกอบการนา ผู้ประกอบการไร่ และผู้ประกอบการในฐานะผู้รับช่วงสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาจึงคล้ายกับกระบวนการของชุมชนเมืองแกนพัฒนาที่ได้เข้าสู่การผลิตเพื่อการค้าอย่างเต็มตัวในปี พ.ศ. 2520 โดยเฉพาะการผลิตพืชเชิงเดี่ยว คือ กระเทียม ข้าว ยาสูบ อีกทั้งยังมีระบบเกษตรพันธสัญญาเมื่อปี พ.ศ. 2550 ได้แก่ ข้าวโพด มันฝรั่ง และการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มกล้วยหอมเมืองแกน ในปี พ.ศ. 2557 และในปัจจุบันได้มีคณบดีใหม่ที่สนใจเรื่องเกษตรอินทรีย์และฝึกปลอดสารพิษ ปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงคล้ายกับบริบทสังคมชวานาและรูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมสูญหายไป (de-Peasantization) อย่างไรก็ดีผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นภาพของเกษตรกรภายใต้สมัยใหม่ชุมชนเมืองแกนพัฒนาในการเปลี่ยนแปลงระบบวิถีการผลิต ผู้วิจัยจึงได้หยิบยกบริบททั้ง 5 ของ Rigg [5] เพื่อเป็นเข็มทิศในการอธิบายเพิ่มเติมดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 ด้านกายภาพ

ทั้งในอดีตและปัจจุบันลักษณะภูมิประเทศของชุมชนเมืองแกนพัฒนา ไม่ได้มีความแตกต่างไปจากเดิม แต่ทั้งนี้ปัจจัยด้านคุณสมบัติของดินและแหล่งน้ำยังเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลให้แต่ละชุมชนนั้นมีการทำเกษตรที่แตกต่างกัน ถึงแม้จะมีเขื่อนแม่จันทสมบูรณ์ชลที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของพื้นที่ก็ตาม เนื่องจากบางหมู่บ้านได้ใช้ประโยชน์จากน้ำแม่จัน แต่บางหมู่บ้านต้องอาศัยแม่น้ำปิงที่ไหลผ่านตามคลองสาธารณะ โดยเป็นผลสืบเนื่องมาตั้งแต่ในอดีตที่ชาวบ้านกังวลว่าน้ำจะไม่เพียงพอต่อการบริโภคอุปโภค จึงตัดสินใจที่จะไม่รับน้ำจากเขื่อนฯ ส่งผลให้สะท้อนถึงผลผลิตทางการเกษตร กล่าวคือในตำบลอินทขิล เกษตรกรสามารถปลูกกระเทียมได้ต่างจากตำบลช่อแลที่เพาะปลูกพืชได้แค่เพียงบางชนิดเท่านั้น เช่น ข้าว ยาสูบ และกล้วยหอม ทั้งนี้รวมถึงระบบคมนาคมยังเป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งทำให้พ่อค้าคนกลางเดินทางมารับผลผลิตได้สะดวกมากยิ่งขึ้น

1.2 ด้านเศรษฐกิจ

การมีตลาดรองรับผลผลิตนับได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญในการประกอบอาชีพเกษตรกรกร อย่างไรก็ตาม เกษตรกรก็ไม่อาจเลี่ยงราคาซื้อผลผลิตได้ อีกทั้งในประเด็นที่ดินทำกินผู้วิจัยกลับพบว่ายังมีกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่เคยขายที่ดินทำกินไปแล้วเพื่อนำเงินไปใช้หนี้ แต่ท้ายที่สุดนั้นต้องกลับมาเช่าที่ดินเพื่อทำกินกับนายทุนอีกครั้ง เสมือนเป็นวัฏจักรของการเช่าซื้อระหว่างนายทุนและชาวบ้านในชุมชน นอกจากนี้ยังมีแหล่งเงินทุนให้กู้ยืมหลายแหล่งทั้งกองทุนหมู่บ้าน ธกส. และนายทุน รวมถึงการมีระบบเกษตรพันธสัญญาด้วยวาจาซึ่งไม่ได้มีการเซ็นชื่อเพื่อเข้าร่วมแต่อย่างใดแต่เป็นการเชื่อใจของอีกฝ่าย

“... เดียวนี้จะลงทุนอะไรก็ง่าย แหล่งกู้เงินมีเยอะ บางทีก็ไม่ต้องใช้เงินลงทุน ให้บริษัทมาลงทุนให้เรา ก็ผลิตส่งให้กับบริษัท ...” (เกษตรกรในชุมชน, ชาย, อายุ 44 ปี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2562)

1.3 ด้านสังคมวัฒนธรรม

พบว่าในปัจจุบันสมาชิกในครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร เมื่อแต่งงานแล้วจึงต้องแยกกันไปสร้างครอบครัวใหม่ขนาดครอบครัวจึงค่อย ๆ ลดลง ซึ่งเป็นบริบทที่สัมพันธ์กับการแบ่งมรดกที่ดิน เพราะจะได้รับการแบ่งมรดกที่ดินจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อทำกิน ดังนั้นชุมชนเมืองแกนพัฒนาจึงกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้นส่งผลให้แรงงานในระบบการผลิตลดน้อยลงจากเดิม แต่ผลผลิตที่ได้ก็ไม่ต้องนำมาแบ่งกันเหมือนครอบครัวใหญ่ทำให้สามารถนำผลผลิตมาขายและทำการเกษตรเพื่อการค้าได้

1.4 ด้านการเมือง

อาจกล่าวได้ว่าวิสัยทัศน์ของผู้บริหารท้องถิ่นชุมชนเมืองแกนพัฒนา คือ การสร้างขีดความสามารถในการประกอบอาชีพการเกษตรอินทรีย์ให้สามารถแข่งขันกับสังคมภายนอกได้ และสร้างความแข็งแกร่งต่ออาชีพ

เกษตรกรรมเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลผลิตทางการเกษตร นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องที่เข้ามามีส่วนร่วมด้านการเกษตรอินทรีย์ ดังนั้นจึงทำให้ชาวบ้านสนใจเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น แต่ในขณะที่เดียวกันผู้วิจัยกลับพบว่าวิสัยทัศน์ที่วางไว้ไม่ได้สอดคล้องกับบริบททางพื้นที่ โดยเฉพาะปัญหาลักษณะกายภาพทั้งน้ำและดิน ยังคงเป็นอุปสรรคสำหรับพวกเกษตรกรชาวนา เนื่องจากการทำเกษตรอินทรีย์มักมีเงื่อนไขและจะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

1.5 ด้านเทคโนโลยี

หลังจากสังคมสมัยใหม่ที่ได้รับการพัฒนาในด้านเกษตร ส่งผลเกษตรกรในชุมชนมีการใช้เครื่องจักรในการผลิต เช่น การใช้เครื่องสูบน้ำในบางพื้นที่ที่น้ำไหลผ่านและเข้าไม่ถึง การนำรถแทรกเตอร์ใช้ในการทำสวนและทำนา เป็นต้น ซึ่งเหตุผลที่เกษตรกรนำเครื่องจักรในการผลิตมาใช้ เพราะได้ช่วยทุ่นแรงของเกษตรกรทำให้มีความสะดวกในการทำกิจกรรมทางการเกษตรได้ดี อีกทั้งยังช่วยลดระยะเวลาในการดำเนินกิจการเพราะเกษตรกรในยุคปัจจุบันหันมาทำการผลิตเพื่อการค้า จึงจำเป็นที่จะต้องการผลิตให้มากและลดต้นทุนแรงงานให้มากขึ้น ดังตัวอย่าง บทสัมภาษณ์ที่กล่าวถึงเทคโนโลยีที่ช่วยพัฒนาด้านการเกษตร ดังความว่า

“... ลุงย้ายมาอยู่เมืองแกน 30 ปีแล้ว ตอนนี้มีโรงโม่หรือโรงแกะกระเทียมเป็นของตนเอง ส่วนมากคนในหมู่บ้านที่ทำการเทียมก็จะเอามาส่งโรงงาน เพราะว่าลดการใช้แรงงานไปได้เยอะและประหยัดเวลามากขึ้น ...” (เกษตรกรในชุมชน, ชาย, อายุ 65 ปี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2562)

จากทั้ง 5 บริบทที่ผู้วิจัยได้ศึกษาทำให้ตระหนักได้ว่าบริบททั้ง 5 เสมือนเป็นการประกอบสร้างร่วมกันขึ้นมา แต่กระนั้นก็อาจกล่าวได้ว่าบริบทในด้านเทคโนโลยีเป็นสาเหตุที่ทำให้สังคมชาวนาดั้งเดิมสูญหายไปจึงคล้ายกับกระบวนการการข้ามผ่านของสังคมชนบทในรูปแบบใหม่ ดังนั้นจึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าชุมชนเมืองแกนพัฒนาได้รับอิทธิพลอย่างมากจากนโยบายระดับประเทศภายใต้กระแสทุนนิยมโลกที่มีพลวัตเคลื่อนไหวอย่างก้าวหน้าส่งผลให้กระแสการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมสู่ความทันสมัยเริ่มปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้น ดังว่าทกรรม “การพัฒนา” ที่ถูกสร้างขึ้นหรือถูกกำหนดขึ้น จากการประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) รัฐเข้าได้เข้าไปส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตเข้าสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ผ่าน “การปฏิวัติเขียว” เพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านผันตัวเองเข้าสู่การผลิตที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาด นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการเร่งรัดพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจเพื่อช่วยเกื้อหนุนให้เกษตรกรในชนบท ความเจริญเหล่านี้จึงหลั่งไหลเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว

นอกจากความเป็นสมัยใหม่ที่ทำให้ชุมชนเมืองแกนพัฒนาปรับเปลี่ยนจากวิถีระบบการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพสู่การพาณิชย์โดยสมบูรณ์แล้วนั้น ยังพบว่าเมื่อการท่องเที่ยวได้เริ่มเข้ามาคืบคลานสู่ชุมชนเมืองแกนพัฒนาในปี พ.ศ. 2553 จนนำไปสู่ประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา คือ วิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนเมืองแกนพัฒนาภายใต้การพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำประเด็นการปรับตัวของเกษตรกรในการปรับตัวและรับมือกับสภาวะที่เกิดขึ้นอย่างไร จากคำสัมภาษณ์พบว่า

“... ต้องบอกก่อนว่าในชุมชนยังมีวิถีการเกษตรเป็นหลักซึ่งการท่องเที่ยวจะตามมาทีหลัง แล้วอย่างช่วงฤดูร้อนคือการท่องเที่ยวหายไปเลยนะ แต่การเกษตรยังคงอยู่ ผมคิดว่าเราเลือกอันหลักก่อนดีไหม หากเลือกในแนวทางท่องเที่ยวจะพออยู่พอกินไหม? แต่ถ้าหากเลือกการเกษตร เช่น ข้าว 3-4 เดือน ก็ได้ขายได้กินได้กำไรไม่ได้ก็ว่าอีกที ...” (ชาวบ้านในชุมชน, ชาย, อายุ 40 ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2562)

บ่งชี้ให้เห็นได้ชัดว่าชาวบ้านในชุมชนเมืองแกนพัฒนา ยังไม่ได้มีความสนใจการประกอบอาชีพในภาคธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมากนัก แต่การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อคนบางกลุ่มที่ทำงานโดยตรงเกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยวอยู่แล้วนั้น ซึ่งผู้วิจัยจะทำการพรรณานาร่วมกับวิเคราะห์ในหัวข้อถัดไป อย่างไรก็ตามแนวโน้มชุมชนเมืองแกนพัฒนาในอนาคตย่อมมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการท่องเที่ยว

อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากศักยภาพในด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเมืองแกนพัฒนานั้นถือว่ามียู่งสูงทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

2. การปะทะประสานระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในมิติภูมิทัศน์การเกษตรและภูมิทัศน์การท่องเที่ยว

ผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็นชัดถึงภูมิทัศน์การเกษตรของชุมชนเมืองแกนพัฒนาที่ยังคงมีสำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และหากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนจะพบว่า “ความสามารถของชาวนา” นำไปสู่การเปิดพื้นที่เศรษฐกิจใหม่ในมิติ “ภูมิทัศน์การท่องเที่ยว” โดยมีรากฐานจากการเป็นเมืองเกษตร เนื่องจากชาวนาหรือเกษตรกรในชุมชนเป็นตัวแสดงหลักโดยทำหน้าที่ในการผลิตธรรมชาติ และพื้นที่เกษตรกรรมที่เป็นทุนเดิมอยู่แล้วนั้น จึงได้เกิดเป็นพื้นที่ทางความคิดนำโดยนายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนาในขณะนั้น คือ การผลิตสร้างพื้นที่จากการธำรงรักษาพื้นที่อนุรักษ์การเกษตร ควบคู่ไปกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2553 จึงเกิดเป็นกระบวนการกลายเป็นสินค้าดังกล่าวนี้เรียกว่า “เทศกาลहनาวนี้ที่เมืองแกน”

“... ปัญหาเรื่องราคาจากพ่อค้าแม่ค้าคนกลางที่เป็นคนกำหนด ทำให้ลูกหลานเห็นเลยไม่อยากจะกลับมาทำนาที่บ้านเรา แต่พักหลังมานี้คนที่ไปทำงานต่างถิ่นเห็นว่าการท่องเที่ยวบูมขึ้นจึงอยากกลับมาทำงานด้านการท่องเที่ยวในเมืองแกนมากขึ้น โดยในงานได้หยิบยกขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะพื้นบ้าน ดอกไม้บานาชนิดที่บ่งบอกว่าเมืองแกนนี้ดี ดินดี ปลูกอะไรก็โตได้หมด และที่สำคัญยังเป็นงานที่ได้นำเอาวิถีชีวิตคนเมืองแกนพัฒนาโดยที่ไม่มีเทคโนโลยีมาเกี่ยวข้อง ...” (นายกเทศมนตรีฯ, ชาย, อายุ 56 ปี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2562)

การกลายเป็นสินค้าของเทศกาลहनาวนี้ที่เมืองแกนจึงเหมือนเป็นจุดเริ่มต้นในการประกอบอาชีพเกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น การบริการที่พัก โฮมสเตย์ รีสอร์ท ร้านอาหารและร้านกาแฟ เป็นต้น อย่างไรก็ตามการเปิดพื้นที่เศรษฐกิจใหม่ให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวในครั้งนี้ กลับไม่ได้ส่งผลให้ชาวบ้านทุกคนมีรายได้เพิ่มเนื่องจากแต่ละปัจเจกบุคคลมีต้นทุนทางพื้นที่และทางด้านการเงินที่แตกต่างกันไป จึงสะท้อนให้เห็นว่าการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ในครั้งนี้ส่งผลให้มีการไม่เท่าเทียมมากเท่าใดนัก โดยการเข้ามาของนายทุนมีลักษณะคล้ายกับว่าเป็นการสะสมทุนโดยการแย่งยึดที่ดินจากเกษตรกรที่ไม่ใช่การปิดล้อมแต่อย่างใด หากแต่เป็นการอิงแอบหรือพึ่งพากันอย่างแยบยลในลักษณะของเกษตรกรและนายทุน

“... ผมมาไล่ซื้อที่ของชาวนาแต่ใช้สร้างโฮมสเตย์เพียงไม่กี่ไร่ นอกนั้นก็ให้ชาวบ้านเช่าทำนาไร่ละ 2,000 บาทต่อปี เราก็พลอยได้รับผลประโยชน์จากพื้นที่เกษตรตรงนี้ไปด้วย นักท่องเที่ยวที่มาพักส่วนมากจะติดใจวิวทิวทัศน์...” (ผู้ประกอบการโฮมสเตย์, ชาย, อายุ 54 ปี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2562)

ทั้งนี้ยังได้มีเสียงสะท้อนจากชาวบ้านจำนวนหนึ่งที่กล่าวไว้ว่า ชาวบ้านที่มีฐานะยากจนไม่สามารถผันตนเองให้มีการสะสมทุนและขยายทุนให้กว้างขวาง เพื่อนำไปลงทุนในการแสวงหารายได้จากการผลิตสร้างพื้นที่ในครั้งนี้ จึงบ่งชี้ได้ว่าชาวบ้านที่ฐานะยากจนหรือเกษตรกรในชุมชนเมืองแกนพัฒนายังคงอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ประกอบการสืบไป

“... เห็นบางคนที่ได้มีทุนมากก็นำมาลงทุนในด้านที่พัก ส่วนมากจะเห็นเค้าทำอยู่ติดแม่น้ำข้าง กลางทุ่งนา แต่บางคนไม่มีทุนที่จะลงทุนทำธุรกิจ ก็ต้องก้มหน้าทำอาชีพของตัวเองต่อไป ก็อาจจะมีส่วนช่วยในเรื่องของวิวทิวทัศน์ที่มาจากพวกเรา เพราะทำการเกษตรอยู่แล้ว แต่จริง ๆ เราก็ไม่ได้มีส่วนได้ส่วนเสียอะไรกับเรื่องนี้ ...” (ชาวบ้านในชุมชน, หญิง, อายุ 58 ปี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2562)

ต่างจากกรณีตัวอย่างของผู้ประกอบการโฮมสเตย์รายหนึ่งในชุมชนที่เคยประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมได้หันมาลงทุนทำธุรกิจเกี่ยวกับที่พัก อาจกล่าวได้ว่าผู้ประกอบการดังกล่าวมีการสะสมทุนที่แตกต่างจากนายทุนอย่างสิ้นเชิง ซึ่งเป็นการสะสมทุนโดยที่ไม่ต้องลงทุนทางด้านเงินมาเกี่ยวข้องมากนัก เนื่องจากมีผู้

ประกอบดังกล่าวได้มีพื้นที่การเกษตรในชุมชนที่เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงได้แบ่งพื้นที่เกษตรกรรมบางส่วนมาปรับเปลี่ยนเป็นภูมิทัศน์ใหม่ให้กลายเป็นที่พักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน

“... พูดได้เลยว่าภูมิทัศน์การเกษตรเอื้อผลประโยชน์ให้การท่องเที่ยวแบบรอยเปอร์เซ็นต์ เราได้เปรียบในด้านนี้เพราะเรามีทุ่งนา มีแหล่งน้ำ เนื่องจากเกษตรเป็นสิ่งที่เราทำอยู่หลัก ๆ อยู่แล้ว เราทำนาอยู่แล้วเพราะนำมาจำหน่ายและกิน ไม่ได้ประดิษฐ์หรือจัดฉากขึ้นมา ไม่ต้องลงทุนในส่วนนี้ นี่คือโฮมสเตย์และการเกษตรที่สัมผัสได้จริง ๆ ...” (ผู้ประกอบการรีสอร์ท, ชาย, อายุ 42 ปี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2562)

เช่นเดียวกับกรณีของผู้ประกอบการโฮมสเตย์รายหนึ่ง ซึ่งเคยเป็นอดีตนักแสดงผู้มีชื่อเสียงที่หันมาลงทุนทำธุรกิจเกี่ยวกับโฮมสเตย์ โดยมีความเห็นที่สอดคล้องกับผู้ประกอบการร้านอาหารว่าจุดดึงดูดของการขายในปัจจุบัน คือบรรยากาศ ซึ่งลักษณะของที่พักโฮมสเตย์ในชุมชนนอกจากจะมีห้องให้พักแล้วยังพบว่า มีอยู่ 4 แห่งด้วยกัน ที่มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับวิถีชนบทอย่างแท้จริง เช่น เก็บผัก ปลูกข้าวและเกี่ยวข้าวในช่วงของฤดูกาลทำนาอีกด้วย แต่ในขณะที่เดียวกันได้มีผู้ประกอบการรีสอร์ทแห่งหนึ่งในชุมชนได้กล่าวว่ากิจกรรมที่กล่าวมาเสมือนเป็นประเด็นประดิษฐ์ เพื่อสนองให้แก่นักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่ต้องการสัมผัสกับวิถีชีวิตสังคมชนบทเพียงเท่านั้น โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาพักที่นี่ไม่ได้รู้สึกชื่นชอบหรือคล้อยตามต่อกิจกรรมดังกล่าว เนื่องจากจำนวนเงินที่ต้องจ่ายให้กับที่พักเป็นราคาค่อนข้างสูง เพราะฉะนั้นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่นี้จึงต้องการความสะดวกสบายมากกว่าการที่ตนเองต้องเข้าร่วมทำกิจกรรมเหมือนเช่นที่พักแห่งอื่น ๆ

แต่ทั้งนี้เมื่อพิจารณาดูแล้วจะพบว่าการผลิตสร้างภูมิทัศน์การท่องเที่ยวนั้นสร้างโอกาสในความได้เปรียบให้เฉพาะคนบางกลุ่มที่มีต้นทุนทางการเงิน ทำให้ชาวบ้านในชุมชนต้องแบกรับผลกระทบดังกล่าวคือ จากความไม่สมดุลของการกระจายรายได้ ในขณะที่ผู้ประกอบการเพียงบางกลุ่มมีรายได้จำนวนมากจากภาคการท่องเที่ยวและบริการต่อเนื่อง แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงมีรายได้ต่ำซึ่งโดยมากเป็นเกษตรกร ส่งผลให้เกิดการขายที่ดินและละทิ้งถิ่นฐานตามมา ทั้งนี้จากความไม่พร้อมของชาวบ้านในการรับมือกับวัฒนธรรมต่างถิ่น และผลกระทบจากธุรกิจการท่องเที่ยวที่เอาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นที่ตั้งโดยไม่คำนึงถึงค่านิยมดั้งเดิมที่ดั้งงามส่งผลทางลบต่อวิถีชีวิตและลดคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็นเพียงสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว เช่นเดียวกันนั้นยังเกิดปัญหาการรุกล้ำพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำเป็นอย่างมาก

ดังนั้นชุมชนเมืองแกนพัฒนาในปี พ.ศ. 2556 ชุมชนจึงได้ดำเนินการวางผังและจัดทำผังเมืองรวมเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา (ผังร่าง) เพื่อนำไปสู่การกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคตและง่ายต่อการจัดการซึ่งภาพการพัฒนาชุมชนเมืองแกนพัฒนาในอนาคตหรือที่เรียกว่า “วิสัยทัศน์” ของผังเมืองรวมชุมชนเมืองแกนพัฒนา คือ “เมืองแห่งเกษตรอินทรีย์ รักษ์วิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Eco Town-Eco Tour)” การวางผังได้คำนึงถึงคุณค่าดั้งเดิมของพื้นที่เป็นฐานสำคัญและวางแผนการพัฒนาที่สอดคล้องกับเงื่อนไขของธรรมชาติและพฤติกรรมของผู้คนในชุมชน อาจกล่าวได้ว่าเป็นนัยยะที่บ่งบอกถึงความพยายามในการหลุดพ้นอุดมการณ์หรืออำนาจครอบงำของนายทุนที่เข้ามายึดแย่งที่ดิน เช่นแนวคิดการปกครองทางชีวภูมิต่างด้านสิ่งแวดล้อมที่คล้ายกับเป็นการสร้างความหมายหรือวาทกรรม เพื่อใช้ในการควบคุมในการควบคุมการขยายเมืองอย่างไร้ทิศทาง ประกอบกับเพื่อไม่ให้พื้นที่เกษตรกรรมของชุมชนนั้นถดถอยไปมากยิ่งขึ้น [6]

สรุปและอภิปรายผล

ภาพลักษณ์ภายนอกของชุมชนเมืองแกนพัฒนา ได้แก่ วิถีชีวิต บ้านเรือนที่ทันสมัย ร้านสะดวกซื้อ และระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ฯลฯ ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกับการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมา [3, 7] แต่กระนั้นผู้วิจัยได้ตระหนักแล้วว่าชุมชนเมืองแกนพัฒนาบริบทสังคมสมัยใหม่ภายใต้กระบวนการกลายเป็นสินค้า

นั้นมึลักษณะเป็นลูกผสม มีความคล้ายคลึงความเป็นสมัยใหม่ที่ยังมีความคลุมเครือของสังคมดั้งเดิมที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์บางประการ โดยการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมในห้วงเวลาเดียวกัน กล่าวคือ ชุมชนได้มีความยืดหยุ่นต่อการประกอบอาชีพโดยที่ไม่จำเป็นต้องหันไปพึ่งพิงอาชีพใดอาชีพหนึ่ง เช่น เมื่อหมดฤดูกาลทำนาชาวบ้านก็พร้อมที่ก้าวขาออกมาทำอาชีพนอกภาคเกษตรได้ทุกขณะ จึงแตกต่างจากการศึกษาของ Rigg [8-9] ได้กล่าวไว้ว่าเราไม่สามารถจะนิยามชนบทในภูมิภาคนี้ได้อีกต่อไปว่าเป็น “สังคมชาวนา” ผู้วิจัยได้ตระหนักแล้วว่าไม่สามารถใช้อธิบายบริบทพื้นที่ของชุมชนเมืองแกนพัฒนาได้โดยสมบูรณ์ เพราะถึงแม้ชุมชนจะมีแนวโน้มไปสู่กระบวนการออกนอกภาคเกษตร (de-Agrarianization) แต่วิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนจำนวนมากยังคงต้องเกี่ยวข้งกับการเกษตร เนื่องจากวิถีชีวิตที่ต้องผูกผันและคุ้นเคยกับการเกษตรมาตั้งแต่เกิดประกอบกับเกษตรกรที่ยังคงปรากฏอยู่ในชุมชนไม่ใช่คนสมัยใหม่จึงไม่มีความรู้และทางเลือกในการประกอบอาชีพมากนัก

การมีที่ดินทำกินเป็นสิ่งที่สร้างความมั่นคงให้แก่เกษตรกรในชุมชนเมืองแกนพัฒนา ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยของจามรี เขียงทอง [2] ประกอบกับเกษตรกรที่เคยออกไปรับจ้างเป็นแรงงานและลูกจ้างที่ต่างจังหวัดเนื่องจากเกิดความเบื่อหน่ายและกดดันในการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรหวนกลับมาทำการเกษตรดั้งเดิมแต่อยู่ในบริบทใหม่ ๆ (re-Agrarianization) คือ เกิดระบบเกษตรพันธสัญญาเมื่อปี พ.ศ. 2550 ได้แก่ ข้าวโพดและมันฝรั่ง (มันอาลู) และการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มกล้วยหอมเมืองแกนในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งการทำภาคเกษตรเช่นนี้ยังมีส่วนสอดคล้องกับการศึกษาของ Rigg และวรรณ ประยุกต์วงศ์ [5, 10] ในด้านบริบทเทคโนโลยีมากที่สุด เนื่องจากการใช้เครื่องจักรเข้ามาแทนที่ระบบแรงงานคนเพื่อลดต้นทุนการผลิต อีกทั้งยังช่วยลดระยะเวลาในการดำเนินกิจการ ซึ่งพืชที่ปลูกมากที่สุดพบว่าเป็น กระเทียม ข้าว ยาสูบ ที่เริ่มเปลี่ยนระบบการผลิตมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 จึงนับได้ว่าการผลิตแบบดั้งเดิมที่เสมือนเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเมืองแกนพัฒนาได้ค่อย ๆ เลือนหายไป (de-Peasantisation) ดังนั้นจึงนับได้ว่าปัจจัยหรือบริบทด้านเทคโนโลยีเสมือนเป็นตัวแทนในการเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวนาในมิติสังคมชนบทภายใต้ความเป็นสมัยใหม่ได้ปรากฏชัดเจนมากที่สุด

เมื่อชุมชนมีความพร้อมและมีทุนด้านกายภาพจึงได้เกิดการผลิตสร้างพื้นที่ในชุมชน ตามแนวคิดของ Lefebvre [11] กล่าวคือ พื้นที่ชุมชนเมืองแกนพัฒนาเปรียบเสมือนพื้นที่ทางกายภาพที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ โดยสัมพันธ์กับบริบทของชาวบ้านในชุมชนล้วนประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงได้มีคนในชุมชนและนอกชุมชนเข้ามามีปฏิสัมพันธ์ต่อพื้นที่มากยิ่งขึ้น แต่ในขณะเดียวกันยังนำไปสู่การใช้พื้นที่ที่สามของ Soja [12] ที่ไม่ได้บ่งบอกว่าเป็นพื้นที่ทางสังคมอย่างเดียว แต่ยังก่อให้เกิดการต่อรองในรูปแบบ “นายทุนและชาวบ้าน” เห็นได้ชัดจากการที่อดีตนายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนาในขณะนั้น มีแนวคิดการอนุรักษ์พื้นที่การเกษตรควบคู่ไปกับการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อพยายามหลุดพ้นจากอำนาจและอุดมการณ์ของนายทุน จึงมีนโยบายด้านเศรษฐกิจโดยให้เกษตรกรเน้นหนักเกษตรอินทรีย์มากยิ่งขึ้นประกอบกับการพึ่งพิงการท่องเที่ยวเพื่อจะช่วยเหลือพัฒนาผลผลิตด้านการเกษตรให้มีมูลค่าเพิ่ม

“เทศกาลหนานานี้ที่เมืองแกน” เกิดเป็นกระบวนการกลายเป็นสินค้า ที่ได้รับรวมชนบทธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน ดอกไม้หนานาชนิด และยังคงสภาพของคนในชุมชนสู่สายตานักท่องเที่ยวให้ได้รับรู้ถึงวิถีชีวิตชนบทที่แท้จริง แต่ในขณะเดียวกันผลของการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้เสมือนเป็นต้นธารนำไปสู่ชนบทรูปแบบใหม่ [13-14] โดยชาวบ้านในชุมชนร้อยละ 10.63 ได้ดัดแปลงสภาพบ้านเรือนให้กลายเป็นที่พักพิงสำหรับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาวที่มักมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาพักเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับด้านอุปสงค์และด้านอุปทานตามการศึกษาของ Shaw and Williams [15] ฉะนั้น “เทศกาลหนานานี้ที่เมืองแกน” จึงมีความแนวโน้มตามแนวคิดที่ได้หยิบยกสิ่งก่อสร้างในชนบทให้กลายเป็นเสน่ห์ของสินค้านรูปแบบหนึ่ง [16-17] แต่กระนั้นการต่อรองในลักษณะของนายทุนและเกษตรกร ยังคงปรากฏสืบเนื่องจากกระบวนการกลายเป็นสินค้า

เห็นได้ชัดจากการเข้ามาของนายทุนโดยการยึดแย่งที่ดินเกษตรกรจากอำนาจทางการเงิน ต่างจากชาวบ้านที่มีเพียงการสะสมทุนทางด้านพื้นที่ดั้งเดิมอยู่แล้ว จนนำไปสู่ลักษณะของธุรกิจของชาวบ้านและนายทุนที่ถูกทำให้แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ การบริการที่พักในรูปแบบของนายทุนกิจกรรมต่าง ๆ แทบจะไม่มีบทบาทอะไรต่อนักท่องเที่ยว โดยจะเน้นความสะดวกสบาย เงียบสงบ และความเป็นส่วนตัว ต่างจากการบริการที่พักของชาวบ้านที่ได้มีการจัดแจงกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้เข้าร่วม เช่น เก็บผัก เรียนรู้วิถี การทำนา ฯลฯ ที่คล้ายกับ Shaw and Williams [15] ดังนั้นความแตกต่างเช่นนี้จึงบ่งชี้ให้เห็นในการสร้างพื้นที่ที่สามของชาวบ้านเพื่อรองรับของการคงอยู่ในรูปแบบวิถีชนบทของชุมชนเมืองแกนพัฒนาดั้งเดิม

พลวัตการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การเกษตรและภูมิทัศน์การท่องเที่ยวดังที่กล่าวมาข้างต้นล้วนเป็นผลมาจากวาทกรรม “การพัฒนาการเกษตรควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว” ที่มีความสอดคล้องกับงานเขียนของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร [18] เป็นเสมือนชุดเครื่องมือที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในมิติด้านต่าง ๆ ดังนั้นในปัจจุบันชาวบ้านชุมชนเมืองแกนพัฒนาและนายทุนจึงอยู่ในบริบทการปะทะประสานอย่างแท้จริง โดยการที่ชาวบ้านเช่าที่ดินเพื่อพื้นที่ทำกินจากนายทุน และนายทุนใช้พื้นที่ทำกินของชาวบ้านอย่างแยบยลในการสร้างธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อสร้างกำไรให้แก่ตนเอง ซึ่งไม่ผิดแผกจากการรวบรวมแนวคิดและทฤษฎีของชูศักดิ์ วิทยากัด [19] ที่ได้ระบุไว้ว่า “รักษาไว้พร้อมกับการทำให้สลายไป” เนื่องจากสังคมชาวนานั้นเอื้อประโยชน์ต่อการเติบโตของทุนในฐานะแหล่งผลิตอาหารและวัตถุดิบราคาถูก จากการที่ผู้วิจัยได้พรรณนาร่วมกับการวิเคราะห์มานั้น ทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้อาจไม่ได้เกิดขึ้นอย่างตายตัว ซึ่งพื้นที่ของกลุ่มตรงข้ามมักมีการเปลี่ยนแปลงไปมา และบางครั้งเกิดขึ้นในห้วงเวลาเดียวกันอย่างกำกวม โดยเฉพาะนอกฤดูกาลท่องเที่ยวที่ตัวแสดงนอกพื้นที่จะมีบทบาทน้อยลง ในขณะที่ภูมิทัศน์การเกษตรถูกหยิบยกมาใช้เป็นเวทีในการช่วงชิงความหมายทางสังคมของคนในท้องถิ่น จึงเป็นไปตามการศึกษาของธิดินทร์ จารักษ์ [20] ได้กล่าวไว้ว่าการท่องเที่ยวยังไม่ผลมากนักต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ตระหนักแล้วว่าจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่เกิดจากวิสัยทัศน์และนโยบายที่ไม่ได้ตอบสนองต่อคนทุกกลุ่ม ผู้วิจัยจึงต้องการจะเสนอแนะให้ชุมชนเมืองแกนพัฒนาได้ตระหนักถึงความสำคัญต่อชาวบ้านในชุมชน ไม่ใช่เพียงเปิดโอกาสให้แก่กลุ่มนายทุนที่เข้ามาหยิบฉวยโอกาสในการสร้างธุรกิจ ดังนั้นควรมีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นและชาวบ้านในชุมชนเมืองแกนพัฒนา ยังคงเป็นช่องว่างที่ผู้วิจัยต้องการให้มีผู้ศึกษาต่อเนื่องไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้ประกอบการเกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยวควรหยิบยื่นโอกาสให้กับคนในชุมชนมาเป็นแรงงานในภาคธุรกิจ และท้ายที่สุดหน่วยงานท้องถิ่นที่เป็นตัวแสดงหลัก ควรมีทางเลือกให้คนในชุมชนให้มีรายได้เสริมมากกว่าทำภาคการเกษตรดั้งเดิม เช่น การอบรมทักษะในภาคบริการหรือ การอบรมความรู้ด้านการประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว นอกจากนี้ควรประสานงานกับรีสอร์ทหรือโฮมสเตย์ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อวางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้กระจายทั่วถึง

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนวิจัยจากมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี

เอกสารอ้างอิง

- [1] นิรนาม. (2560). “มิกตู” ดันศรีสะเกษต้นแบบแปลงใหญ่. *โพสต์ทูเดย์*. สืบค้นจาก <https://www.posttoday.com/politic/news/482582>
- [2] จามะรี เชียงทอง. (2560). *สังคมชนบทในโลกสมัยใหม่*. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- [3] Rigg Jonathan, & Vandergeest Peter. (2012). *Revisiting Rural Places: Pathways to Poverty and Prosperity in Southeast Asia*. University of Hawaii Press: Honolulu.
- [4] อรรถจักร สัตยานุรักษ์. (2559). ลืมตาอ้าปาก “จากชาวนาสู่ผู้ประกอบการ”. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มติชน.
- [5] Rigg, Jonathan. (2001). *More Than the Soil: Change in Rural Southeast Asia*. Harlow: Prentice Hall.
- [6] จารุณี วงศ์ละคร. (2561). อำนาจชีวะในทัศนะของมิเชลฟูโกด์. *วารสารปณิธาน*, 14(1), 135-162.
- [7] อัญญาพร ฤทธิชาติ. (2556, กรกฎาคม-ธันวาคม). การบริโภคกับกระบวนการทำนา: ภาพสะท้อนความเป็นชาวนาอีสานยุคใหม่. *วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร*, 10(1), 269-293.
- [8] Rigg, Jonathan. (2006, January). Land, Farming, Livelihoods, and Poverty: Rethinking the Links in the Rural South. *Journal of World Development*, 34(1), 180-202. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0305750X05001907>
- [9] พอพันธ์ อูยานนท์, ศิริพร สัจจานนท์, วิฑิตมา ให้อยอง, และอภิญา วนเศรษฐ. (2561, มกราคม-มิถุนายน). การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม: กรณีศึกษาพื้นที่การปลูกทุเรียนจังหวัดนนทบุรี. *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 10(19), 88-101. สืบค้นจาก <http://ejournals.swu.ac.th/index.php/swurd/article/view/10518/8792>
- [10] วรรณ ประยุกต์วงศ์. (2561, มกราคม-มิถุนายน). ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลผลิตข้าวของเกษตรกรชาวมือง: กรณีศึกษาบริเวณคลองหกวา. *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 10(19), 156-170. สืบค้นจาก <http://ejournals.swu.ac.th/index.php/swurd/article/view/10524>
- [11] Lefebvre, Henri. (1991). *The production of Space*. Malden: Blackwell.
- [12] Soja, Edward. (1996). *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real and Imagined Places*. Cambridge: Blackwell.
- [13] Aliza, F., & Abraham, P. (1977, September). Rural Tourism in Israel. *Journal of Tourism Management*, 18(6), 367-372. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517797000344>
- [14] Ilbery, Brian. (1998). *The Geography of Rural Change*. London: Longman.
- [15] Shaw, Gareth, & Williams, Allan M. (1994). *Critical Issues In Tourism A Geographical Perspective*. UK: Blackwell.
- [16] Appadurai, Arjun. (1986). *Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [17] Paul, Cloke; Terry, Marsden, & Mooney, Patrick H. (2006). *Handbook of rural Studies*. London: SAGE Publication Ltd.
- [18] ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). *วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความ เป็นอื่น*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: วิชาษา.

- [19] ชูศักดิ์ วิทยาภักต์. (2547). *ภูมิศาสตร์การพัฒนา*. เชียงใหม่: ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- [20] ธิดินทร์ จารักษ์. (2552). *การพัฒนาการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนในหมู่บ้านปะละทะ ตำบลแม่ละมั่ง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ภูมิศาสตร์). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.